Problemy z danymi

Stanisław Cichocki

Natalia Nehrebecka

Zajęcia 9

Plan zajęć

1. Zmienne pominięte

2. Zmienne nieistotne

3. Obserwacje nietypowe i błędne

4. Współliniowość

1. Zmienne pominięte

»

Zmienne pominięte

- Mamy 2 modele:

$$y = X_1\beta_1 + u \qquad (1)$$

$$y = X_1\beta_1 + X_2\beta_2 + \varepsilon \qquad (2)$$

- Potencjalnie każdy z tych modeli może prawidłowo opisywać zmienną y ⟶ problemy gdy przy liczeniu estymatorów zastosujemy niewłaściwy model

- Załóżmy, ze estymujemy model (1) a prawdziwy jest model (2)

Zmienne pominięte

- Zakładamy, że $\beta_2 = 0$ gdy w rzeczywistości $\beta_2 \neq 0$

- Przypadek ten nazywamy problemem **zmiennych pominiętych** (ommitted variables)

Zmienne pominięte

- $\hat{\beta}_1$ - estymator MNK wektora parametrów w modelu (1)

- Załóżmy, że prawdziwy jest model (2)

$$\hat{\beta}_1 = (X_1^{'} X_1)^{-1} X_1^{'} y = (X_1^{'} X_1)^{-1} X_1^{'} (X_1 \beta_1 + X_2 \beta_2 + \varepsilon)$$
$$= \beta_1 + (X_1^{'} X_1)^{-1} X_1^{'} X_2 \beta_2 + (X_1^{'} X_1)^{-1} X_1^{'} \varepsilon$$

Zmienne pominięte

- $E(\hat{\beta}_1) = \beta_1 + (X_1{}'X_1)^{-1}X_1{}'X_2\beta_2 + (X_1{}'X_1)^{-1}X_1{}'E(\varepsilon)$

  $= \beta_1 + (X_1{}'X_1)^{-1}X_1{}'X_2\beta_2$

- Jeśli więc pominiemy istotne zmienne estymator nie jest estymatorem nieobciążonym

- Obciążenie: $E(\hat{\beta}_1) - \beta_1 = (X_1{}'X_1)^{-1}X_1{}'X_2\beta_2$

Zmienne pominięte

- Dwa przypadki, dla których pominięcie zmiennej nie powoduje obciążenia estymatora

a) $\beta_2 = 0$

b) $X_1^{'} X_2 = 0$ - zmienne pominięte nie są skorelowane ze zmiennymi objaśniającymi, które zostały uwzględnione w modelu

Zmienne pominięte

- Obciążenie może prowadzić do:

a) Uznania za zmienną istotną zmiennej, która nie ma żadnego wpływu na zmienna zależną ⟶ najgorszy przypadek

b) Przeszacowania/niedoszacowania wpływu zmiennej objaśniającej na zmienna objaśnianą

Zmienne pominięte

- Kierunek obciążenia dla najprostszego przypadku (model ze stałą i jedną zmienną objaśniającą, pominięta jedna dodatkowa zmienna objaśniająca):

$$E(\hat{\beta}_1) - \beta_1 = \beta_2 \frac{s_{x_2}}{s_{x_1}} \rho_{x_1 x_2}$$

gdzie:

s_{x_1}, s_{x_2} - wariancja empiryczna x_1, x_2

$\rho_{x_1 x_2}$ - wsp. korelacji miedzy x_1 a x_2

Zmienne pominięte

- Kierunek obciążenia dla najprostszego przypadku (model ze stałą i jedną zmienną objaśniającą, pominięta jedna dodatkowa zmienna objaśniająca):

Przypadek	Wpływ zmiennej pominiętej na zmienną zależną	Korelacja między zmienną pominiętą a zmienną niezależną	Znak obciążenia
I	+	+	+ (przeszacowanie)
II	-	-	+
III	+	-	- (niedoszacowanie)
IV	-	+	-

2. Zmienne nieistotne

»

Zmienne nieistotne

- Mamy 2 modele:

$$y = X_1\beta_1 + u \qquad (1)$$

$$y = X_1\beta_1 + X_2\beta_2 + \varepsilon \qquad (2)$$

- Załóżmy, ze estymujemy model (2) a prawdziwy jest model (1)

- Zakładamy, że $\beta_2 \neq 0$ gdy w rzeczywistości $\beta_2 = 0$

- Przypadek ten nazywamy problemem zmiennych nieistotnych

Zmienne nieistotne

- Estymator β_1 - nieobciążony, ale będzie miał większą wariancję niż estymator uzyskany na podstawie modelu (1)

- Inaczej mówiąc, w modelu w którym występują zmienne nieistotne estymator MNK ma wyższą wariancję niż w modelu, z którego usunięto zmienne nieistotne

Zmienne nieistotne

- Usuwamy z modelu zmienne nieistotne bo:

a) Poprawia to precyzję oszacowań parametrów przy zmiennych istotnych (estymator MNK ma mniejszą wariancję)

b) Uzyskujemy uproszczenie modelu

3. Obserwacje nietypowe i błędne

»

Wykrywanie obserwacji nietypowych

Można wyróżnić następujące rodzaje obserwacji nietypowych:

- Pierwszy ich rodzaj zwany **nietypowymi obserwacjami zmiennej objaśnianej** charakteryzuje się nieoczekiwanie **dużymi resztami**.

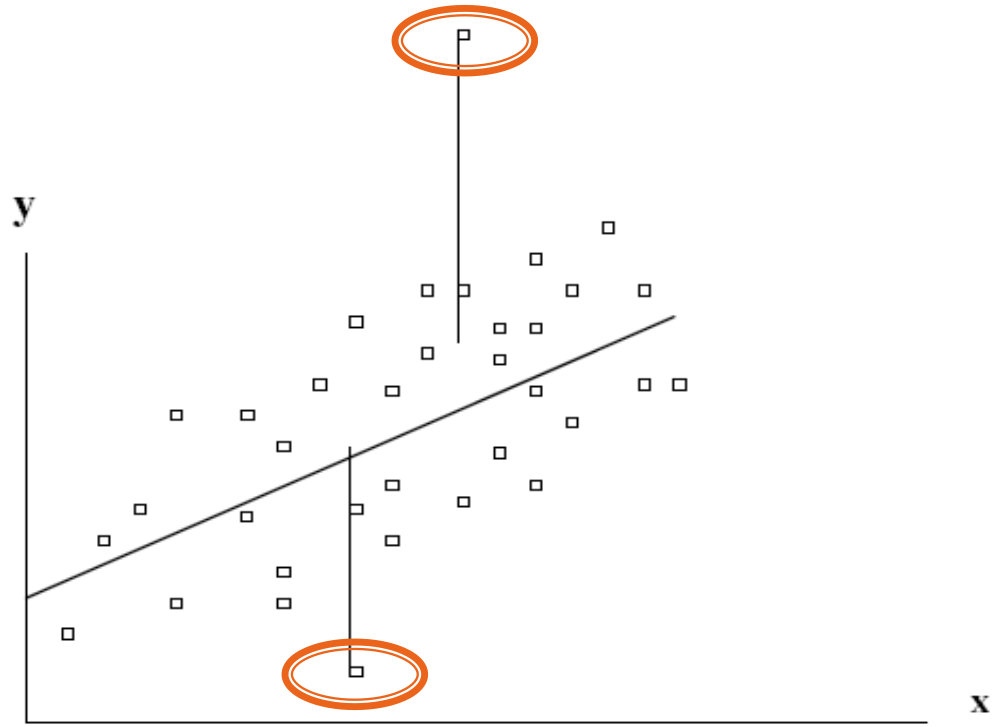

Wykrywanie obserwacji nietypowych

- Drugi rodzaj, to tak zwane **nietypowe obserwacje zmiennych objaśniających** lub punkty dźwigniowe (leverage points).
- Cecha charakterystyczna punktów dźwigniowych jest ich znaczne oddalenie od środka zmienności zmiennych objaśniających, co istotnie wpływa na wyznaczone oceny parametrów przy jednocześnie małej wielkości reszty

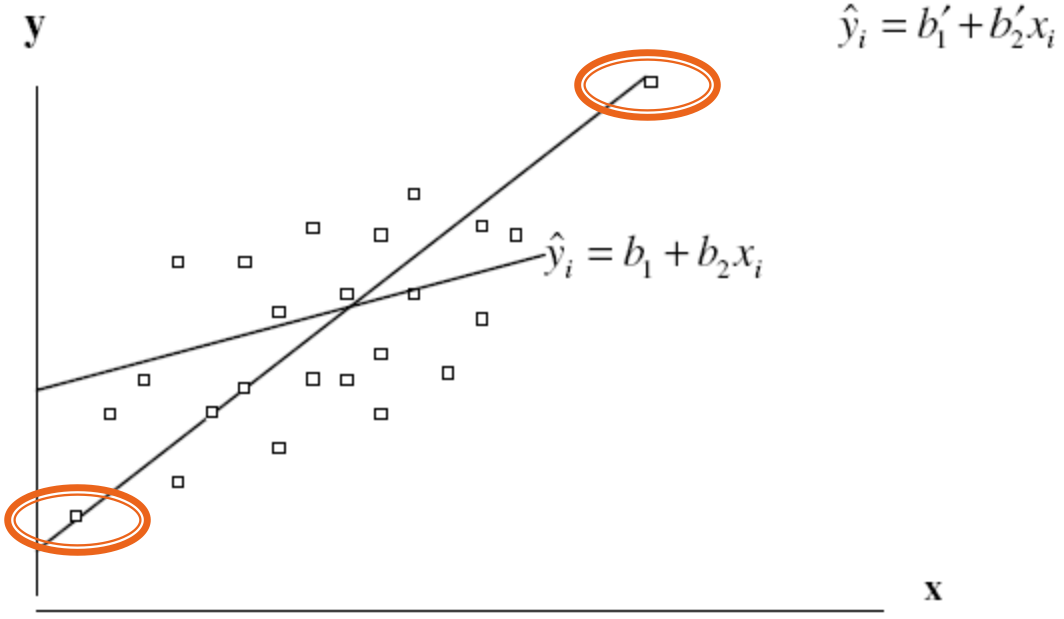

Obserwacje nietypowe i błędne

- Obserwacja nietypowa charakteryzuje się nietypowymi na tle pozostałych obserwacji cechami

- Mechanizm, który w przypadku tej zmiennej generuje zmienną zależną jest mechanizmem opisywanym przez model

- Obserwacja błędna jest obserwacją, której powstania nie da się wytłumaczyć w ramach teoretycznego modelu ekonomicznego stanowiącego podstawę estymowanego modelu

- Obserwacje błędne często pojawiają się w wyniku pomyłek przy wpisywaniu obserwacji do bazy danych

Obserwacje nietypowe i błędne

- Niekiedy jednak obserwacje błędne są rzeczywistymi obserwacjami, związanymi z pewnymi nietypowymi zdarzeniami, które nie mogą być wyjaśnione za pomocą naszego modelu

- Wpływ obserwacji nietypowej/błędnej na wynik regresji zależy od tego na ile ta obserwacja pasuje do prostej regresji

- Najbardziej niepokojąca jest sytuacja gdy obserwacja ma nietypowe wartości dla zmiennych niezależnych i słabo pasuje do prostej regresji

Obserwacje nietypowe i błędne

- Na podstawie samego modelu nie da się ustalić, które obserwacje są błędne ⟶ fakt, że obserwacja nie pasuje do modelu nie może być powodem do jej usunięcia ⟶ tak postępując zawsze udawałoby się nam uzyskać dobrze dopasowany model (usuwając obserwacje, które nie pasują do modelu)

- Część obserwacji możemy uznać za błędne na podstawie teorii
np. zmienna *wiek* przyjmuje dla pewnych obserwacji wartości ujemne ⟶ wiemy, że wiek musi przyjmować wartości dodatnie więc obserwacja błędna

Wykrywanie obserwacji nietypowych

W zależności od wielkości reszty i dźwigni dla danej obserwacji, możemy wyróżnić trzy interesujące grupy obserwacji:

- duża reszta,
- leverage points (duża dźwignia),
- influential points (duże wartości zarówno reszty, jak i dźwigni).

- Wszystkie takie obserwacje powinny być dokładnie zbadane: mogą być rezultatem błędu przy wprowadzaniu danych, reprezentować dane spoza badanej populacji lub też zarejestrowane w nadzwyczajnych okolicznościach.

- Mogą jednak również zawierać kluczowe dla nas informacje, zatem nie należy ich lekka ręką usuwać ze zbioru.

Obserwacje nietypowe i błędne

- Do stwierdzenia, czy zmienna jest nietypowa na tle pozostałych zmiennych używamy następujących statystyk:

a) Dźwignia (leverage):

$$h_i = \delta_i' X (X' X)^{-1} X' \delta_i$$

gdzie

$$\delta_i = [0, \ldots, 0, 1, 0, \ldots, 0]'$$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Dla każdego modelu:

$$0 \leq h_i \leq 1$$

- Dla modelu ze stałą:

$$\frac{1}{N} \leq h_i \leq 1$$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Nieformalna reguła mówi, ze obserwacje można traktować jako nietypową gdy:

$$h_i \geq \frac{2K}{N}$$

- To, że obserwacja jest nietypowa nie oznacza, że posiada duże reszty, aby się o tym przekonać musimy przyjrzeć się **standaryzowanym resztom**

Obserwacje nietypowe i błędne

b) Standaryzowane reszty:

$$\hat{e}_i = \frac{e_i}{s\sqrt{1-h_i}}$$

- Uznaje się, że dla nietypowej obserwacji: $\left|\hat{e}_i\right| > 2$

- Jednak (jeżeli błąd losowy ma rozkład normalny), to statystycznie dla ok. 5% obserwacji $\left|\hat{e}_i\right| > 2$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Niepokojące jest nie tyle fakt występowania dużych reszt, ile raczej występowanie dużych wartości reszt dla obserwacji nietypowych (o dużych dźwigniach)

Obserwacje nietypowe i błędne

- Odległość Cooka ⟶ mierzy wpływ pojedynczej obserwacji na wynik regresji:

$$CD_i = \frac{\hat{e}_i^2}{K} \frac{h_i}{1-h_i}$$

- Najbardziej wpływowe są obserwacje, która maja równocześnie duże h_i i $\hat{e}_i^2$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Nieformalna zasada mówi, ze powinniśmy uważnie przyjrzeć się obserwacjom, dla których:

$$CD_i > \frac{4}{N}$$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Test wpływowych obserwacji **DFITS** :

$$DFITS_i = \hat{e}_i \sqrt{\frac{h_i}{1-h_i}}$$

Obserwacje nietypowe i błędne

- Nieformalna zasada mówi, ze powinniśmy uważnie przyjrzeć się obserwacjom, dla których DFFITS :

$$DFITS_i > 2 * \sqrt{\frac{K}{N}}$$

Przykład

- R - stopa przestępczości; liczba przestępstw zanotowanych przez policje na 1 000 000 osób
- Age - liczba mężczyzn w wieku 14-24 lata na 1 000 mieszkańców
- Ed - indeks mierżący wykształcenie, średnia liczba lat nauki dla osób powyżej 25 roku przemnożona przez 10
- Exo - wydatki na policję
- U2 - stopa bezrobocia mężczyzn w wieku 35-39 na 1 000 mieszkańców
- W - "bogactwo" wyrażone jako mediana zasobów majątkowych rodzin
- X - liczba rodzin na 1 000, których zarobki są poniżej 1/4 mediany dochodów

Przykład

gretl: model 15

Plik Edycja Testy Zapisz Wykresy Analiza LaTeX

```
Model 15: Estymacja KMNK z wykorzystaniem 47 obserwacji 1-47
Zmienna zależna: r

            współczynnik  błąd standardowy  t-Student  wartość p
  ------------------------------------------------------------------
  const      -618,503         108,246          -5,714    1,19E-06  ***
  w             0,159565        0,0939003        1,699    0,0970    *
  age           1,12518         0,350864         3,207    0,0026    ***
  ed            1,81786         0,480267         3,785    0,0005    ***
  ex0           1,05069         0,175224         5,996    4,78E-07  ***
  u2            0,828169        0,427399         1,938    0,0597    *
  x             0,823571        0,181490         4,538    5,10E-05  ***

  Średnia  arytmetyczna  zmiennej zależnej = 90,5085
  Odchylenie standardowe zmiennej zależnej = 38,6763
  Suma  kwadratów  reszt = 17351,1
  Błąd standardowy reszt = 20,8273
  Wsp. determinacji R-kwadrat = 0,74784
  Skorygowany  wsp. R-kwadrat = 0,71001
  Statystyka F (6, 40) = 19,7714 (wartość p < 0,00001)
  Logarytm wiarygodności = -205,605
  Kryterium informacyjne Akaike'a (AIC) = 425,21
  Kryterium bayesowskie Schwarza  (BIC) = 438,161
  Kryterium infor. Hannana-Quinna (HQC) = 430,083
```

Przykład

$$DFFITS_i = 2 * \sqrt{K/N}$$

$$= 2 * \sqrt{7/47} = \pm 0{,}772$$

gretl: obserwacje dźwigniowe (leverage) i wpływowe (influence)

	reszty u	leverage 0<=h<=1	influence u*h/(1-h)	DFFITS
1	-10,44	0,099	-1,1491	-0,174
2	28,998	0,078	2,4668	0,429
3	23,492	0,210	6,2524	0,660
4	8,6422	0,214	2,3509	0,242
5	-3,3273	0,139	-0,5357	-0,068
6	-11,117	0,197	-2,7254	-0,293
7	15,205	0,109	1,8693	0,270
8	33,672	0,245	10,919	1,095
9	8,348	0,099	0,914	0,138
10	-4,7377	0,093	-0,48328	-0,075
11	54,544	0,157	10,126	1,359
12	17,623	0,076	1,4528	0,252
13	-21,494	0,137	-3,403	-0,443
14	-8,0781	0,100	-0,8984	-0,135
15	-8,4258	0,125	-1,2029	-0,162
16	-2,2307	0,126	-0,32118	-0,043
17	-1,2152	0,160	-0,231	-0,027
18	-23,521	0,109	-2,8639	-0,420
19	-37,518	0,113	-4,7658	-0,706
20	0,66408	0,217	0,18359	0,019
21	0,046354	0,098	0,0050633	0,001
22	-26,841	0,195	-6,4829	-0,716
23	30,345	0,138	4,8637	0,640
24	9,1817	0,115	1,1915	0,167
25	-8,8961	0,161	-1,7027	-0,202
26	15,648	0,215	4,2917	0,443
27	7,4682	0,212	2,012	0,207
28	-6,6246	0,147	-1,1379	-0,141
29	-38,306	0,307*	-16,999	-1,551
30	-1,3133	0,157	-0,24485	-0,029
31	1,3045	0,119	0,17665	0,024

4. Współliniowość

Współliniwość

- O współliniowości mówimy w przypadku występowania silnej korelacji między zmiennymi objaśniającymi ⟶ utrudnia to zidentyfikowanie zmiennej, która jest przyczyną zmiennej zależnej

- Wyróżniamy dwa typy współliniowości:

a) Dokładną współliniowość

b) Niedokładną współliniowość

Współliniwość

- O dokładnej współliniowości mówimy, gdy kolumny macierzy obserwacji są współliniowe ⟹ jedna z kolumn macierzy jest kombinacją liniową pozostałych kolumn ⟶ macierz X'X jest osobliwa i wobec tego nieodwracalna

- Oznacza to, że jedna ze zmiennych niezależnych jest kombinacją liniową pozostałych zmiennych niezależnych i nie wnosi żadnej dodatkowej informacji do modelu ⟶ powinniśmy usunąć ja z modelu

- Dokładna współliniowość jest wynikiem błędnej specyfikacji modelu

Współliniwość

- Przykład:

zmienne objaśniające w modelu:

a) ln(*PKB)*,

b) ln(*Liczba ludności)*

c) ln(*PKB per capita)*

- Zmienna ln(*PKB per capita)* jest kombinacją zmiennej ln(*PKB)* i ln(*Liczba ludności)*

Współliniwość

- O niedokładnej współliniowości mówimy, gdy występuje silna korelacja między zmiennymi objaśniającymi

- W przypadku danych ekonometrycznych występowanie korelacji między zmiennymi objaśniającymi jest regułą ➡ problemem jest nie samo występowanie korelacji lecz przypadek gdy jest ona bardzo silna ➡ obniża to precyzję oszacowań

Współliniwość

Statystyka służąca do wykrywania niedokładnej współliniowości nazywa się **współczynnikiem inflacji wariancji**:

$$VIF_k = \frac{1}{1 - R_k^2}$$

gdzie

R_k^2 - R^2 w regresji x_k na pozostalych zmiennych objaśniających

Współliniwość

- Wysokie wartości *VIF* (>10) dla zmiennych objaśniających sygnalizują występowanie silnej niedokładnej współliniowości między zmiennymi

- Rozwiązaniem problemu silnej niedokładnej współliniowości jest usunięcie zmiennej o najwyższym *VIF*, co powinno poprawić precyzję oszacowań przy pozostałych zmiennych

- Niedokładna współliniowość nie jest wynikiem błędnej specyfikacji modelu lecz wynika z własności konkretnego zbioru danych

Przykład

gretl: ocena współliniowości VIF (Variance Inflation Factor)

```
Ocena współliniowości VIF - czynnika powiększania wariancji

 Minimalna możliwa wartość = 1.0
 Wartości > 10.0 mogą wskazywać na problem współliniowości-rozdęcia wariancji

  13)                w    8,706
   2)              age    2,062
   4)               ed    3,061
   5)              ex0    2,876
  12)               u2    1,382
  14)                x    5,560

VIF(j) = 1/(1 - R(j)^2), gdzie R(j) jest współczynnikiem korelacji wielorakiej
pomiędzy zmienną 'j' a pozostałymi zmiennymi niezależnymi modelu.

Własności macierzy X'X:

 1-norm = 27134910
 Wyznacznik = 9,7361297e+025
 Wskaźnik uwarunkowania macierzy CN = 1,3539368e-009
```

Przykład

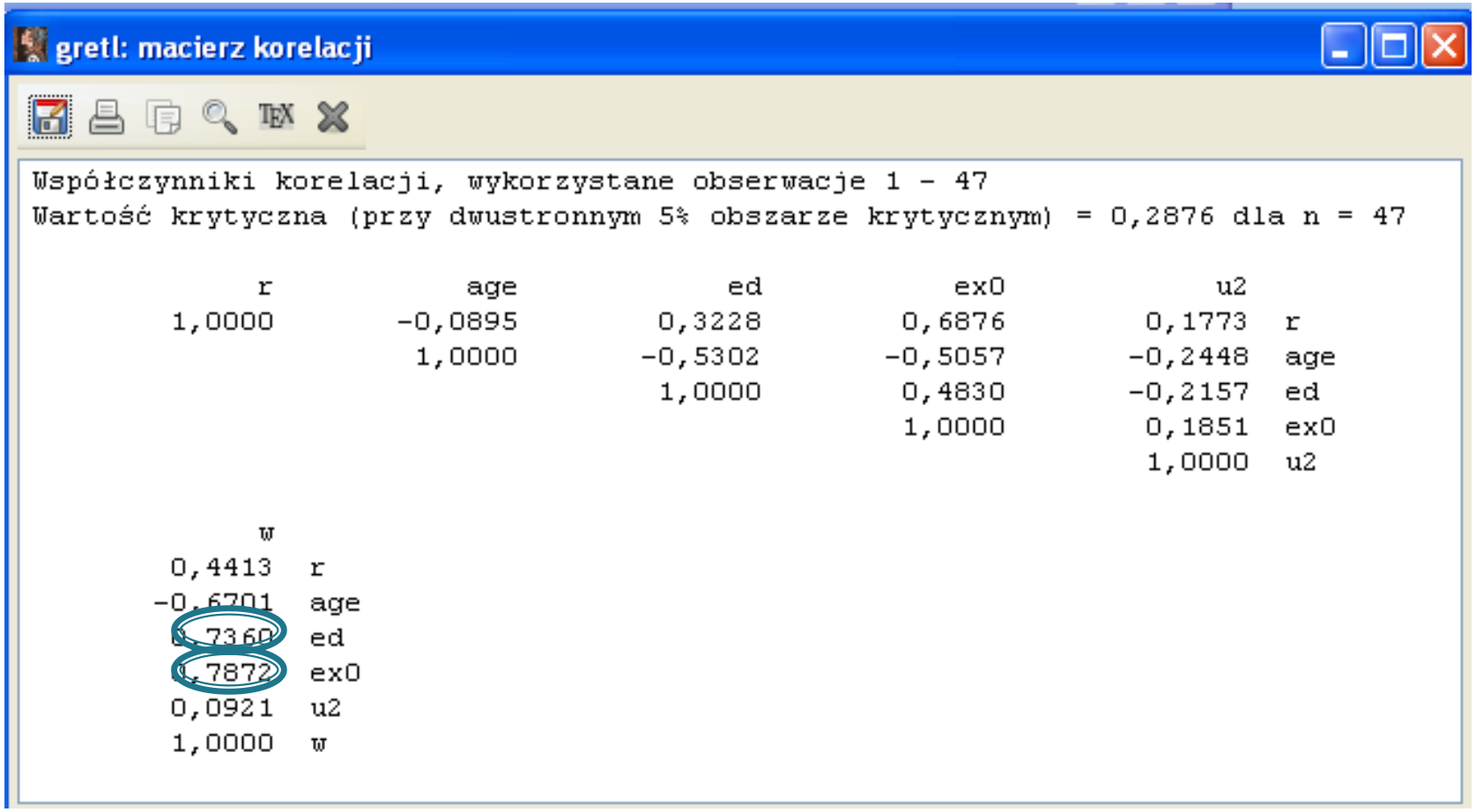
gretl: macierz korelacji
Współczynniki korelacji, wykorzystane obserwacje 1 - 47
Wartość krytyczna (przy dwustronnym 5% obszarze krytycznym) = 0,2876 dla n = 47
r age ed ex0 u2
1,0000 -0,0895 0,3228 0,6876 0,1773 r
1,0000 -0,5302 -0,5057 -0,2448 age
1,0000 0,4830 -0,2157 ed
1,0000 0,1851 ex0
1,0000 u2
w
0,4413 r
-0,6701 age
0,7360 ed
0,7872 ex0
0,0921 u2
1,0000 w

Pytania teoretyczne

1. Jakie są skutki pominięcia w równaniu regresji istotnych zmiennych objaśniających?
2. Jakie są efekty dodania w równaniu regresji nieistotnych zmiennych objaśniających?
3. Kiedy mówimy, że zmienne w modelu są dokładnie współliniowe? Jak można rozwiązać ten problem?
4. Jakie są konsekwencje niedokładnej współliniowości? Za pomocą jakiej statystyki można wykryć niedokładną współliniowość w modelu?
5. Co to jest obserwacja nietypowa? Kiedy obserwację nietypową można uznać za błędną?
6. Jakich statystyk używamy do wykrywania obserwacji nietypowych i błędnych?

Dziękuję za uwagę